

Problémy právní historie v SSSR

Karel Malý

Úsilí sovětské právní vědy po 20. sjezdu KSSS o vyřešení základních otázek státu a práva přineslo i řadu podnětných článků, věnovaných úloze a poslání právní historie a jejího vztahu k ostatním vědním disciplínám, jak v oblasti vědy o státu a právu, tak i vědám historickým. Mnohé z nich řeší závažné otázky, před kterými stojí i naše právní historie.

Mezi nejdůležitější příspěvky tohoto druhu patří stať Ju. P. Titova a O. I. Čisťakova „Některé otázky dějin státu a práva SSSR“.¹ Oba autoři podávají především přehled o současné velmi bohaté vědecké právněhistorické produkci v SSSR, ve které však, jak se ukazuje, převažují zatím práce povahy syntetické. Detailnější studie jsou v uvedeném výčtu vzácností. Autoři tento stav kritizují a jako jeho příčiny uvádějí nerozpracovanost mnoha teoretických problémů a nedostatečnou organizaci vědecké práce v oblasti právních dějin. Tato skutečnost byla pro autory podnětem k nastínění některých námětů, které by nedostatky umožnily překonat. Proto se pokoušejí ve své stati nalézt odpověď na určité teoretické problémy, jakými je např. vymezení předmětu dějin státu a práva SSSR, periodizace dějin státu a práva SSSR, zvláště sovětského období atp. Pro nás jsou tyto partie zajímavé zejména proto, že ukazují na shodnost problematiky a obtíží sovětské a naší právní historie.

Neobyčejně aktuální je např. pro naše úsilí o marxistické studium a pojetí (vědecké i pedagogické) světových dějin státu a práva kritický přístup obou autorů k systému zkoumání dějin státu a práva. Odmítají pokusy tradovat právněhistorické materiály jak podle funkcí státu, tak podle jednotlivých právních oborů s odvoláním na buržoazní původ těchto metod. Upozorňují zejména na neudržitelnost zkoumání právního vývoje toliko z hlediska státu, resp. státního práva. Tento poslední závěr je po mém soudu zvláště důležitý pro naše vysokoškolské učiliště v souvislosti s výstavbou nových předmětů dějin státu a práva zemí socialismu, které nastupují na místo výuky státního práva těchto zemí.

Největší naši pozornost poutá ovšem názor obou autorů na otázky aktuálnosti právněhistorického bádání a jeho proporcionality, tj. kterým úsekům právních dějin má být věnována především pozornost. Je dostatečně známo, že i u nás jsou tyto otázky diskutovány a často ze strany pracovníků stojících mimo kruh právních historiků nesprávně tradovány. Také u nás se „občas setkáváme s nesprávnými názory, podle kterých je aktuálnost historického výzkumu určována tím, nakolik je studované období blízké současnosti“.² I nám je ovšem jasné, že

¹ Ju. P. Titov, O. I. Čisťakov, *Některé otázky dějin státu a práva SSSR*, Sovetskoe gosudarstvo i pravo 3/1961, str. 30—39.

² Tamtéž str. 33.

aktuálnost nelze chápat jednostranně, jakoby z naší právní historie bylo aktuální jen to, co je nám časově nejbližší. Uznáváme prioritu aktuálnosti politické, která úzce souvisí s aktuálností vědeckou a pedagogickou, z kterých často vyplývá a které zase naopak vyvolává v život. Sovětští soudruzi uvádějí na podporu svého názoru příklad o tom, jaký význam má studium vzniku státu na Rusi k ... „podloženému vyvrácení falzifikace dějin“.³ Podobně i my se musíme zabývat např. Velkou Moravou, neboť nebývalý rozvoj archeologického bádání a jeho dříčtí výsledky vyvolaly naléhavou potřebu právněhistorického zhodnocení a shrnutí nových poznatků. Stejně tak i pozornost reakční části buržoazní historiografie věnovaná počátkům státu a práva germánských kmenů vyvolává aktuální potřebu marxistického stanoviska k těmto otázkám. Politický vývoj v Německé spolkové republice a štvání revanšistických předáků a jejich pseudo-vědců činí nanejvýš aktuální otázku rozpracování problematiky tzv. německé kolonizace, suverenity středověkého českého státu a jeho vztahů k tzv. německé říši. Podobných příkladů mohli bychom uvést více. Tím více je proto třeba souhlasit s oběma autory i v tom, jak rozhodně odmítají tendence k podceňování soustavného výzkumu dějin státu a práva předsovětského období, které je někdy nesprávně považováno za jakousi „prehistorii“ sovětských právních dějin. I naše zkušenosti svědčí jednoznačně o tom, že ani naše věda o dějinách státu a práva nesmí zanedbávat starší, feudální období.

Zvláštní pozornost věnují ve své statí Titov a Čisťakov vyučování právní historie na sovětských vysokých školách. Tato pozornost je samozřejmě, neboť právě zde se dostává dějinám státu a práva mimořádných možností k širokému politickému a výchovnému působení. Autoři proto správně ukazují s odvoláním na projev N. S. Chruščova na XXI. sjezdu přední místo právních dějin při vytváření komunistického světového názoru pracujících a zvláště mládeže. Tento úkol právní historie, společný sovětské i naší, vede autory statě k oprávněné kritice stavu, kdy „... neudržitelné zkrácení času určeného pro výuku dějin státu a práva může vést k tomu, že namísto hlubokého a konkrétního osvětlování faktů bude svedena výuka u tohoto předmětu k holému sociologickému schématu“.⁴ Vzhledem k obdobným snahám na našich právnických fakultách nelze než uvedenou kritiku sovětských autorů plně akceptovat i pro naše poměry.

Podnětné jsou i další náměty obou autorů týkající se organizačního upevnění právněhistorického výzkumu v SSSR, zvláště pokud jde o další rozvoj ediční činnosti a návrh na vytvoření právněhistorické asociace, která by sdružovala sovětské právní historiky.

Se statí Titova a Čisťakova úzce souvisí pojednání V. M. Kuricyna a L. S. Ronina „O předmětu a systému kursu dějin sovětského státu a práva“,⁵ které je vlastně součástí rozsáhlých příprav sovětských právních historiků k vytvoření významného díla „Dějiny státu a práva SSSR“, chystanému k padesátému výročí Velké říjnové socialistické revoluce. Oba autoři podávají řadu zajímavých a podnětných úvah o vymezení obsahu zkoumání dějin sovětského státu a práva. Také jejich názory jsou pro nás zajímavé, neboť v současné době dokončujeme na našich fakultách koncepci předmětu dějin státu a práva lidově demokratického Československa od r. 1945 a dějin státu a práva socialistických zemí, přičemž se setkáváme se stejnými problémy jako sovětští soudruzi. Do řady pří-

³ Tamtéž str. 34.

⁴ Tamtéž str. 37.

⁵ V. M. Kuricyn, L. S. Ronin, *O předmětu i systému kursa istorii sovetskogo gosudarstva i prava*, Sovetskoe gosudarstvo i pravo, 12/1961.

spěvků věnovaných právní historii patří i významná stať S. F. Kečekjana „O významu práva v historii“.⁶ Autor tu podává bohatství myšlenek a celou řadu příkladů osvětlujících nesmírný význam práva v dějinách lidstva. Stať je určena především obecným historikům a jejím posláním je „... upoutat pozornost historiků k osvětlení otázek práva při historickém bádání, což umožní nejúplnější odhalení procesu rozvoje lidské společnosti a jeho zákonitostí“.⁷ V této souvislosti kritizuje autor také neuspokojivý výklad práva a právních institucí v některých významných dílech sovětských historiků. Nelze nepoznamenat, že podobně i naši autoři „Přehledu československých dějin“ se vcelku zachovali k právním dějinám macešsky.

Velmi zajímavý a pro nás podnětný je i rozbor dogmatického, nehistorického tradování práva buržoazní právní vědou (analytická škola, normativismus, novokantismus ap.). S. F. Kečekjan však upozorňuje rovněž na tzv. lži-historismus, ve kterém jsou skryty snahy o obhájení, odůvodnění a zvěčnění současných buržoazních institucí, popřípadě pak snaha o vysvětlení „tradičních“ rysů jednotlivých národů a zemí. Autor v této souvislosti upozorňuje i na pokusy některých západních autorů o pošpinění sovětského státu a práva imputováním jakési tradice sahající až k právu feudální epochy.⁸

Autorovy úvahy o významu práva v dějinách a o významu studia dějin státu a práva vedou zcela jednoznačně k požadavku nezbytného rozšíření vědecké spolupráce historiků a právníků. Jako nejbližší úseky spolupráce navrhuje S. F. Kečekjan řešení problémů periodizace, edice a komentáře starých právních památek, rozbor právního postavení obyvatel v jednotlivých společenskoekonomických formacích, dějiny buržoazních ústav a politických ideologií. Hlavní úsek spolupráce měl by ovšem podle názoru autora spočívat ve společném zpracování otázek vývoje sovětského státu a práva od r. 1917 a zvláště pak řešení současných aktuálních úkolů souvisejících s vývojem sovětské státnosti ve společenskou komunistickou samosprávu, růstem aktivity lidových mas při budování komunistické společnosti, rozšířením funkcí společenských organizací, atp. Lze jen dodat, že podobné závažné úkoly stojící před naší právní a historickou vědou vyžadují v současné době rovněž další urychlené koordinace a spolupráce.

Významný ideologický ruch, jehož součástí jsou stať sovětských autorů, kterými jsme se zabývali, je přesvědčivým dokladem o dalším bouřlivém růstu sovětské vědy o dějinách státu a práva a o vynikající úloze, kterou má mezi ostatními odvětvími sovětské právní vědy. Dokladem této skutečnosti je rovněž stať G. B. Galperina a A. I. Koroleva „V. I. Lenin, O principu historismu při zkoumání státu“,⁹ napsaná s úmyslem přispět k překonání posledních pozůstatků dogmatismu v právní vědě. Autoři vycházejí z Leninovy poučky o nezbytnosti historického pohledu při zkoumání otázek státu a zdůrazňují, že historismus v marxistickém pojetí je dialektickým vyjádřením jedinečného a obecného, že vyjadřuje jednotu historického a logického objektivního světa. Analýzou těchto pouček přispívají autoři nepochybně i k dalšímu rozvoji teorie státu a práva. Teorie je jen formou odrazu objektivní reality a vyjadřuje proces rozvoje vlastní

⁶ S. F. Kečekjan, *K voprosu o roli prava i istorii*, Voprosy istorii, 7/1961.

⁷ Tamtéž str. 27.

⁸ Tamtéž, str. 29. Podobný rozbor těchto otázek přineslo již pojednání Z. M. Černilovského „O tak zvané tradici v sovětském právu“, Stát a právo 1960.

⁹ G. B. Galperin, A. I. Korolev, *V. I. Lenin o principe istorizma v izučении gosudarstva*, Sborník: V. I. Lenin, O gosudarstve i prave izd. Leningradskogo univerziteta, 1961, str. 66—75.

skutečností. Pramenem a základem skutečné vědecké teorie jsou fakta samotného života vzata v celku v jejich spojení a v jejich historickém rozvoji. Znovu pak oba autoři podtrhávají význam marxistického historismu, když vyjadřují vztah historického a logického jako obsahu (historické) a formy (logické), přičemž jedno bez druhého nemůže existovat. Historické je přitom prvotní, určující, logické druhotné, určené.

Na základě důkladné analýzy dochází G. B. Galperin a A. I. Korolev k závěrům, z nichž uvádíme alespoň tento, který je, jak se domníváme, důležitý i pro naši vědu o státu a právu: „Zanedbání historických faktů v procesu studia státu, nebo naopak, jejich pasivní popsání vede k porušení principu historismu a k scholastice a dogmatismu ve vědě o státu.“¹⁰

Náš, byť i jen letmý pohled na otázky řešené sovětskou právní vědou a na odpovědi, které přináší k otázce o významu právní historie při plnění úkolů kulturní revoluce a přechodu sovětské společnosti od socialismu ke komunismu, nás neponechává na pochybách o tom, že z jednotlivých odvětví právní vědy jsou to právě dějiny státu a práva, kterým tu náleží jedno z předních míst.

¹⁰ Tamtéž, str. 74—75. Ke stejnému závěru došel i Vl. Procházk a, *K marxisticko-leninskému pojetí státu*, Právník 7/59, str. 558, varující naši teorii před spekulativností a schematičností.